

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ У БЕОГРАДУ

БЕОГРАД 2001.

Издавач
Народно позориште у Београду,
11000 Београд, Француска 3

За издавача
Љубивоје Тадић, управник

Књигу приредио
Жељко Хубач

Дизајн корица
Немања Милошевић

Фото
Ирина Мариновић и Миша Мустапић

Нотографи
Јелена и Предраг Стефановић

Техничко уређење и припрема за штампу
Светозар Станкић

Техничке услуге
McCANN - ERICKSON BEOGRAD

Израда филмова
SCANNER STUDIO, Београд

Штампа и повез
ГРАФО-НИН, Београд

Штампање завршено новембра 2001.

Тираж: 500 примерака

ЋОЖЕНДИЈАШИ

МЕДАЉОНИ ИЗ СТАРИХ СРПСКИХ ЋОЖЕДИЈА

ТРАГОМ МУЗИКЕ, ПЕСАМА И ПЕВАЊА У „КОМЕДИЈАШИМА”

Током последњих година XX века, стварању типичне fin-de-siècle атмосфере умногоме су допринеле и злослутне, песимистичке визије неких савремених филозофа и теоретичара о неумитном крају и дефинитивној смрти уметности, историје, традиције... Природно, у таквим погледима, били су најозбиљније доведени у питање значај и сам смисао педантног проучавања прошлости. Све је говорило у прилог томе да у сурово захукталом темпу живота у новом миленијуму, окренутом својој субег технолошкој и виртуелној будућности, неће бити ни места, ни потребе, а времена понајмање, за погледе уназад, ка минулом, ишчезлом и заборављеном добу, а камоли за стрпљиво, минуциозно пребирање по развејаним остацима националне уметничке и културне прошлости.

Но, баш као што је и прво пролеће новог миленијума, на опште разочарање лажних пророка апокалипсе наступило и ове, 2001. године, сасвим регуларно и на време, тако се током тог истог пролећа догодило и то да је позоришни пројекат *Комендијаши* безрезервно подарио raison d'être узбудљивој, каткад сасвим неизвесној авантури историографског и музиколошког трагања за затуреним, занемареним или, пак, заувек изгубљеним песмама певаним на српским позоришним сценама током XVIII и XIX века.

Нека ми буде опрштено то што ћу ову кратку причу о музици, песмама и певању у *Комендијашима*, том веселом, раздраганом, разиграном и распеваном позорју сачињеном од живих слика из историје српске комедије, проткати једном сасвим личном нотом. Верујем да корени ентузијазма са којим сам трагала за мелографским записима старих позоришних песама које данас, захваљујући *Комендијашима* живе свој нови живот, леже у мојим најранијим музичким успоменама. Почетком шездесетих година, у то, данас ми се чини безбрижно, ушушкано и нежно доба наше историје, расла сам уз песме из *Вида* које ми је певала бака по мајци, Љубица. Одласке у позориште дожив-

љавала сам одувек као свечаност и празник, али се из мноштва раних успомена посете театру као посебно упечатљиво, издваја сећање на одушевљење са којим сам током представе *Ђида* на сцени на Црвеном крсту препознала бакине мелодије. Могуће је да су унраво ти снажни утисци одредили моју потоњу радозналост и жељу да један део свог музиколошког рада посветим и истраживању специфичне и неповљиве историје српског позоришта и музике на његовим сценама. Но, у чланцима и студијама који су настајали као плод дугогодишњег научног рада, старе позоришне песме и даље су остајале неме. Ћутале су као што је са доласком телевизије умукла и песма у домовима српског грађанства.

Након многих протеклих деценија, па и векова, старе и лепе, из сећања народа готово сасвим потиснуте мелодије, враћене су са надахнутим певањем шармантног хора даровитих *Комендијаша* коначно назад, на позоришну сцену са које су и потекле. Сагледана у том кључу, представа *Комендијаша* се, дакле, и у једном од својих најбитнијих слојева – музичком, указује као креативни позоришни подухват који животно и уверљиво стаје на пут тенденцијама изумирања ретких, драгоцених естетских врста наше уметничке традиције.

Зборник песама из представе *Комендијаша* који овде трајно предајемо на увид јавности, представља још један прилог обнови и очувању нашег театарско-музичког наслеђа. Покривајући распон од преко 250 година историје националног позоришта, тридесетак песама представљено је у зборнику по редоследу њиховог извођења на сцени. Уз текстове свих песама које наводимо према изворима (уз поштовање, дакле, старих ортографских и граматичких правила која данас делују као грешка!), напеви песама су, где год је то било могућно, представљени и једногласним нотним записом основне мелодије која је служила као полазиште стилизованом певању солиста и ансамбала. О комплексности процедуре музиколошког истраживања коју смо применили током рада на представи, најбоље ће проговорити исцрпни коментари, приложени негде уз групе песама, а претежно уз сваки појединачни напев.

Делећи са протагонистима представе *Комендијаша* ишчекивање и узбуђење уочи премијере, желела бих да искажем топлу захвалност редитељу, професору Предрагу Бајчетићу који је осмислио ову романтичну и радосну позоришну авантуру и зналачки ме кроз њу провео. Несебичну помоћ у такорећи детективској потрази за слабо познатим мелографским записима пружио ми је, као много пута до сада, колега и пријатељ, господин Ђорђе Перић, један од најбољих познавалаца историје српске позоришне песме. Но, лепота и драж

старих мелодија, откривених у архивским рукописима, ретким нотним издањима и зборницима народних мелодија, остала би и данас непозната и недосегнута, да није било професора Марине Марковић и пијанисте Александра Милетића; на њихову подршку могла сам да рачунам у сваком тренутку и са њима сам, кроз изванредну сарадњу, поделила прве радости због новог живота и другог музичког рођења песама које су ме током многих година научног рада само немо посматрале са пожутелих страница партитура.

Мр Катарина ТОМАШЕВИЋ

САДРЖАЈ

Љубивоје Тадић, <i>Комендијаши 2001.</i>	5
Програм представе <i>Комендијаши</i>	6
Слободан Бештић: <i>Алхемија</i>	8
<i>Комендијаши</i> , медаљони из старих српских комедија	11
Пролог, први...	13
... и Прва међуигра	15
Јелица Стевановић, <i>Јоаким Вујић (1772-1847)</i>	14
Јоаким Вујић, <i>Крешталица (1813)</i>	14
Друга међуигра	23
Јоаким Вујић, <i>Шнајдерски калфа (1820)</i>	24
Трећа међуигра	35
Јелица Стевановић, <i>Јаков Игњатовић (1824-1879)</i>	36
Јаков Игњатовић, <i>Адам и берберин први људи (1879)</i>	36
Епилог, први...	44
Пролог, други...	45
... као Четврта међуигра	45
Јелица Стевановић, <i>Милован Глишић (1847-1908)</i>	46
Милован Глишић, <i>Подвала (1883)</i>	46
Пета међуигра	59
Јелица Стевановић, <i>Јанко Веселиновић (1862-1905)</i> – <i>Драгомир Брзак (1851-1904)</i>	60
Јанко Веселиновић – Драгомир Брзак, <i>Ђидо (1892)</i>	60
Епилог, други...	77
Предраг Бајчетић, <i>Напомене</i>	78
Мр Марина Марковић, <i>О гласу глумца</i>	81
Мр Катарина Томашевић, <i>Трагом музике, песама и певања у „Комендијашима“</i>	84
Песмарица, зборник песама из представе <i>Комендијаши</i>	87
Биографије уметника	128

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-22:792.7

792.091(497.11)"2001"

821.163.41.09-22

КОМЕНДИЈАШИ: медаљони из старих српских
комедија / (књигу приредио Жељко
Хубач ; фото Ирина Мариновић и Миша
Мустапић) . - Београд : Народно позориште,
2001 (Београд : Графо - нин) . - 135 стр. :
илустр. ; 21 цм

Тираж 500. стр. 5. Комендијаши 2001 /
Љубивоје Тадић. - стр 8-9: Алхемија
видљивог и невидљивог тела глумца /
Слободан Бештић. - Биографије уметника: стр.
128-134. - Садржај: Комендијаши / Предраг
Бајчетић ; Крешталица / Јоаким Вујић ;
Шнајдерски калфа / Јоаким Вујић ; Адам и
берберин први људи / Јаков Игњатовић ;
Подвала / Милован Глишић ; Ћидо / Јанко
Веселиновић, Драгомир Брзак.

1. Жељко Хубач

а) Комендијаши - Сценско извођење -
Београд - 2001 б) Српска комедија - 19-20в

COBISS - ID 95103244

Песмарица

Зборник ђесама из ђредсѓаве “Комендијаши”

ПРОЛОГ

ДВЕ ПЕСМЕ ИЗ ТРАГЕДИЈЕ
„СМРТ СРБСКОГА КЊАЗА МИЈАИЛА ОБРЕНОВИЋА III”

ВЕЛИКА ЈЕ ТВОЈА СЛАВА

Moderato

Ве - ли - ка је тво - ја Кња - же!

пред - - у - зе - ћа че - сти - тост,

Те - би ца - род сав да ка - же:

Ти му гра - днш бу - дућ - ност;

Ти си све - ти - ло ју - жно - га Сла - вен - ства

и не - вољ - на Хри - шћан - ства.

f Ти си све - ти - ло јуж - но - га Сла -

marcato вен - ства и не - бољ - на Хри - шћан - ства.

Велика је твоја књаже!
Предузећа честитост,
Теби народ сав да каже:
Ти му градиш будућност;
Ти си светило јужнога Славенства
И невољна Хришћанства.

Твој је позив славе Славске
Понос да се разшири,
Свака срећа слоге братске
У свом колу измири;
Једномислије да у роду влада,
Ту је сила Твог' рада.

Светло сунце, шири зраке,
Сужној браћи сатри ноћ,
Док је теби силе јаке,
Сруши гадног јарма моћ.
За што злотвора јошт Србин служи,
У сужанству да тужи.

Мијаилом Срб се дичи,
И од Њега чека знак,
Који Србству данас личи,
Да се бори ка' јунак;
Време долази јужноме Славенству
И обштем у јединству.

ЈАРКО СЕ СУНЦЕ СКРИВАЈ

Adagio

pp Јар - ко се сун - це са - кри - вај,
Тми - ном сво - је ли - це по - кри - вај, Да
не ви - диш гор - ке суд - би - не Срб - ско - га Кња - за
да ги - не. Срб - ско - га Кња - за да ги - не.

Јарко се сунце сакривај,
Тмином своје лице покривај,
Да не видиш горке судбине
Србскога Књаза да гине.

Топчидер дичан водама
И Кошутњак својим горама
Мијаила књаза да шета
Измами самрт проклета;

Зликовци с' крвни састаше,
Сваку стопу Књаза сазнаше,
Пуне пушке клети спремише,
Врлога Књаза убише.

Заверу крвну свршише,
Славе Србске наду убише,
Славе Србске крвцу пролише,
И Србска срдца пробише.

Вај! што ће Слава без вође
Када доба борби придође?
Кад су теби Понос убили,
Србију јадна, процвили.

Понос ти сјајност спремаше
 И на часак судбе гледаше.
 Када исток с југом да сложи
 И славу славску умножи.

Паклени пород обори,
 Да се слава славска не створи,
 Да се земља Србска раздире
 И обшта нада потире.

Србијо, јадна, јадових,
 Због изрода сина' адових,
 Несрећа је твоја са тебе,
 Да жалиш сама на себе.

Песме „Велика је твоја слава” и „Јарко се сунце сакривај” потичу из трагедије *Смрт србскога књаза Мијаила Обреновића III*. Аутор драмског текста и стихова песама је Атанасије Николић (1803-1882). Музику је компоновао Јосиф Шлезингер (1794-1870), оснивач првог националног оркестра, „Књажеско-србске банде”, руководилац свих музичких активности на двору кнеза Милоша у Крагујевцу и композитор и диригент „Књажеско-србског театра”.

За историју српског позоришта, посебно комада са музиком, Шлезингеров допринос био је не мањи од доприноса Јоакима Вујића и Атанасија Николића. Није познато да ли је Николићева трагедија *Смрт србскога књаза Мијаила Обреновића III* доживела извођење. Могуће је да су Николић и Шлезингер имали амбиције да комад прикажу на сцени нове позоришне зграде чији је велики добротвор био кнез Михајло. Но, зграда Народног позоришта у Београду била је свечано отворена 30. октобра 1869. године комадом *Посмртна слава Кнеза Михаила Ђорђа Малетића* (1816-1888), за који је музику компоновао Драгутин Реш. Извођење Шлезингерових мелодија из трагедије *Смрт србскога књаза Мијаила Обреновића III* у представи *Комендијаши* може се сматрати премијером у историји нашег театра с музиком. Партитура песама, као једна од најстаријих штампаних музикалија на нашем тлу, чува се у Архиву Српске академије наука и уметности (Песме из трагедије *Смрт србскога књаза Мијаила Обреновића III*, спеване од А. Николића, мелодије од Ј. Шлезингера, а за гласовир приредио С. Кох-Кухач. Ово дело добило је награду из књижевног фонда г. Илије Коларца, Каменотискарија правителствена у Београду 1869).

ЈОАКИМ ВУЈИЋ „КРЕШТАЛИЦА”

ЛЕТИ, ЛЕТИ, МОЈА МАЛА РАДОСНА ПТИЧИЦЕ

Лети, лети, моја мала радосна птичице (...)
Само гледај да не паднеш на сниску гранчицу (...)
Нити лети тамо доле у купину густу,
Нити тамо подалеко у дубраву пуну (...)
Него лети, тамо лети, на древо високо. (...)
Тамница се већ и твоја данас разорава,
А свобода мила твоја вечно возвештава.

Прва представа *Крешталице* Јоакима Вујића (Пешта, 12. август 1813. године, театар Rondella), означена у литератури као „граничник у историји српског позоришта” (Б. Ковачек), има своје истакнуто место и у историји српске позоришне музике. Јоаким Вујић је као преводилац популарног Коцебуовог (August von Kotzebue) комада *Der Paragay* (1792) у текст превода уврстио и неколико музичких нумера – песама. Управо су певане нумере допринеле великом успеху представе у Пешти. Јоаким Вујић је представу режирао и наступио на сцени у улози Рибара. Тумачећи ту ролу, отпевао је две песме и тиме стекао место првог познатог певача у историји нашег театра.

Пештанску премијеру *Крешталице* отворила је песма заробљеној птици у извођењу „господичне Јекатерине Давидович”. „Господичну Давидович” данас сматрамо првом познатом Српкињом – позоришном певачицом. Овде доносимо стихове уводне песме. Оригинална мелодија, на жалост, није сачувана, нити се мелодија са датим текстом налази у постојећим зборницима српске грађанске и народне песме. У представи Комендијаша, мелодија по којој се пева песма „Лети, лети...” се може сматрати оригиналном. Имајући у виду основне музичке одлике песама Вујићевог доба, солиста и музички сарадници су путем технике вокалне импровизације до мелодије сами дошли, „искомпоновали” је или, како би се у Вујићево време рекло: „скројили је”!

БАШ НЕЋУ

Allegro

p Ску - ва - ла сам ве - че - ри - цу ве - че - ра - ти не - ћу

Ка - то Ка - ти - це ве - че - ра - ти не - ћу.

Скухала сам вечерицу
Вечерат ју нећу;
Като, злато,
Вечерат је нећу.

Прострла сам постељицу
У њу лећи нећу;
Като, злато,
У њу лећи нећу.

Ако ли ја у њу легнем,
Окренит се нећу,
Като, злато,
Окренит се нећу.

Ако ли се и окренем,
Покрити се нећу,
Като, злато,
Покрити се нећу.

Ако ли се и покријем,
Загрлит га нећу,
Като, злато,
Загрлит га нећу.

Ако ли га и загрлим,
Пољубит га нећу;
Като, злато,
Пољубит га нећу.

Када се каже да „није познато да је песма 'Баш нећу' позоришна”, онда се под тим подразумева да се, са једне стране, стихови те песме не налазе ниуједном познатом драмском тексту, а са друге стране, да у литератури о историји националног театра није регистровано да је ова песма била певана током извођења неког комада. Интерполирање популарних или у драматуршком смислу одговарајућих народних или грађанских песама, иначе је била уобичајена пракса на српским сценама током 19. века. У представу *Комендијаша*, песма „Баш нећу” „ушла” је на идентичан начин; за њу су се определили редитељ и музички сарадници, пошто су је „открили” на фотокопији једне странице партитуре која је садржала записе неких других, позоришних песама. Песма је народна, широко распрострањена у Војводини и Славонији. Текст песме наведен је према зборнику Фрање Кухача *Јужнословјенске народне поповке* (I књига. *Ljubavne porievke iz novije dobe*, Zagreb, 1878, br. 13, са напоменом „Iz Slavonije”, str. 10-11). Мелодијски запис је наведен према *Албуму 200 српских народних песама* непознатог аутора (за виолину, Београд, Издање Књижнице Напредак, s. a. стр. 33). Оба зборника чувају се у Музиколошком институту САНУ.

ПЕСМА ДЕВОЈАЧКА

Птичица јутром попева, попева, голубица јој
отпева.
Голуб к себи дозивље, дозивље, песмицама се
одзивље.
Љуби ме, милуј ме, голубе, голубе, да не заборавим
тебе
А ја ћу тебе љубити, љубити, у серцу моме
носити.
Попевај и ти, Пегице, Пегице, премила наша
герлице.
Буди нам свагда, весела, весела, с Јоакимом нашим
радосна!

Поређењем текста Коцебуовог *Папагаја* и Вујићеве *Крешталице* установљено је да немачки писац није предвиђао да се комад заврши песмом. (Упор. Божидар Ковачек, предговор за: Јоаким Вујић, *Изабране драме*, Београд, 1987, 53). У Вујићевом преводу, *Крешталица* се завршава репликом Рибара којом он позива „драге и љубезне соучеснике увеселенија” да заједно са њим „песмицу совоукупно попевају”. Наведени стихови завршне песме су оригинални, Вујићеви. Мелодија, пак, није сачувана, те се претпоставља да је у Вујићево време завршна песма певана по некој, и публици добро познатој мелодији. (В. Катарица Томашевић, *Музика у позоришном раду Јоакима Вујића*, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, 6-7, Нови Сад, 1990, 171-183) Током рада на представи *Комендијаши* до мелодије се дошло на идентичан начин – такозваним „тропирањем”, „подметањем” Вујићевих стихова под мелодију која се иначе пева са другим текстом!

ЈОАКИМ ВУЈИЋ „ШНАЈДЕРСКИ КАЛФА”

ЈА САМ КАЛФА ВЕЋ ШНАЈДЕРСКИЈ ПОСТАО

Ја сам кал - фа већ снај - дер - ски поста - о
 ши - смо мо - је од мај - сто - ра доста - о.
 Да ја мо - гу ван - дро - ва - ти и по све - ту и - ћи
 да ја мо - гу ван - дро - ва - ти и по све - ту и - ћи.

Ја сам калфа већ Шнајдерскиј постао,
 Писмо моје от мајстора достао;
 Да ја могу вандровати и по свету ићи.

Ја сам равно змајеве видио,
 Са змијама доста беседио;
 Немојте ме, мои драгиј да ме убијете.

Зато могу свуда путовати,
 Нити се от кога бојати,
 Јербо иглу, риф, маказе ја са собом носим.

Музичке нумере за фрагмент из *Шнајдерског калфе* Јоакима Вујића реконструисане су на основу музике коју је 1835. године, за премијеру у Књажеско-србском театру (20. фебруар 1835), компоновао Јосиф Шлезингер. Вујићев комад предвиђао је певање осам одвојених песама. Оригинал рукописне партитуре чува се у Архиву Српске академије наука и уметности и обухвата, пак, укупно седам кратких музичких

Песма ринца

нумера и то без потписаног текста за глумце-певаче. Рукопис је нечитак, непотпун, више налик на скицу но на завршено дело. Музиколошком анализом партитуре установљено је да је Шлезингер у ствари написао само пет јасно одвојених музичких целина. У крагујевачком театру су певачке нумере извођене уз пратњу „петосвира“ (тадашњи термин за квинтет) у саставу: једна флаута, три кларинета и један контрабас. (Упор. Катарина Томашевић, *Музика у позоришном раду Јоакима Вујића*, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, 6/7, Нови Сад, 1990, 171-182)

Једна од оригиналних Шлезингерових композиција за *Шнајдерског калфу* јесте и мелодија песме „Ја сам калфа већ шнајдерскиј постао...”

ВЕСЕЉАЦИ

Н. С. Ђурковић

Сву - да до - бро нов - ца гди је а нај - бо - ље
 где се пи - је. Ни - је до - бро ни у ра - ју -
 јер нам та - мо ништ не да - ју. На не - бу је
 слав - ни рај, а на зем - љи кел - не - рај.

Свуда добро новца гди је,
 а најбоље где се пије.
 Није добро ни у рају,
 Јер нам тамо ништ не дају.

На небу је славни рај,
 а на земљи келнерај.
 Данас јесмо сутра нисмо,
 Догдине Бог зна дисмо.
 Питаће нас гди смо били,
 а нисмо се ни напили.

Пијмо, дакле, сложено сад,
 био старац или млад!

Песма „Веселјаци” „ушла је” у представу *Комендијаши* не из *Шнајдерског калфе*, већ из једног другог, такође често извођеног позоришног комада из 19. века. Аутор ове хорске композиције је Никола С. Ђурковић (1812-1875), самоуки, даровити уметник: композитор, диригент, певач, редитељ, глумац, покретач и организатор музичког и позоришног живота у Панчеву и Београду. Године 1844. основао је у

Панчеву позоришно друштво на чијем су репертоару најзапаженије место заузимали комади са певањем. Историја српског позоришта забележила је да је Ђурковић изузетан успех доживео са комадом *Пијаница, шалљивом игром у два дејствија* (превод Коцебуовог истоименог комада). Исти комад извођен је касније широм Србије и Војводине. (Упор. Др Миховил Томандл, *Споменица Панчевачког српског црквеног певачког друштва 1838-1938*, Панчево, 1938; Исти, *Српско позориште у Војводини*, I, Нови Сад, Матица српска, 1953; Светислав Шумаревић, *Позориште код Срба*, Београд, 1939). Историја је забележила и то да је за премијеру Ђурковић посебно компоновао две песме („Ми смо људи кратког века” и „Ко међ’ нама жена није”), а у Архиву Панчевачког српског црквеног певачког друштва пронађен је и оригинал Ђурковићеве композиције под насловом *Пијанице*, такође из 1844. године. На основу ових података, са великом позуданошћу се може тврдити да је Ђурковићева песма *Веселјаци* такође позоришна, и то једна од наших најстаријих познатих. Да је са позорнице „сишла у народ” и у потоњим деценијама била радо певана, потврђује и то да ју је 1928. године у свој обиман зборник уврстио Божидар С. Лукић (*Партитуре национално-патриотских песама*, Београд, 1928, песма бр. 177, стр. 353). Зборник се чува у Музиколошком институту САНУ.

ДУЕТ ПЕСМА
(Гаврило и Јелка)

Јелка: Мо - ра - м се сер - ди - ти. Гаврило: Не - мој се сер - ди - ти.

Јелка: Мо - ра - м се сер - ди - ти кад ко - јеш - та го - во - риш!

Морам се сердити, немој се сердити,
 Морам се сердити, кад којешта говориш.
 Ја ћу ти купити три пара ципела,
 И четир мараме, да се удаш за мене. –
 Нећу се удати, него се љубити,
 Да, душо Јелчице, ти се хоћеш удати. –
 Удај се за мене, нипошто за тебе,
 Зашто те милујем, а ја тебе не љубим.

Након уводне песме, дует Гаврила и Јелке јесте друга оригинална композиција Јосифа Шлезингера, посебно компонована за крагујевачку премијеру Вујићевог комада *Шнајдерски калфа*. За извођење у представи *Комендијаши*, реконструкција је извршена на основу рукописне партитуре (Архив САНУ).

СМИЉАН, СМЉАНИНЕ

Allegretto

p Смиљ, смиљ Сми - ља - ни - ћу, смиљ, смиљ, Сми - ља - ни - ћу

p по - ки - сну - ти пер - је по - ки - сну - ти пер - је.

Смиљан, Смиљанине. Покисну ти перје.
 Ха, ха, ха, нека кисне, нека. Покисну ти перје.
 Нека, нека кисне. Друго ми се вије.
 Ха, ха, ха, нека, нека. Друго ми се вије.
 Није, није мени. До мојега перја.
 Ха, ха, ха, нека, нека. До мојега перја.
 Већ је, већ је мени. До моје невоље.
 Ха, ха, ха, нека, нека. До моје невоље.
 Гди ми, гди ми другиј. Преотимље драгу.
 Ха, ха, ха, нека, нека. Преотимље драгу.
 Ал је, ал је неће. От мене отети.
 Ха, ха, нека, нека. От мене отети.

Осим тога што је за извођење Шнајдерског калфе у Крагујевцу компоновао неколико оригиналних, дакле ауторских музичких нумера, Јосиф Шлезингер је, следећи драматуршке замисли Јоакима Вујића садржане у тексту комада, за премијеру обрадио и три српске народне песме: „Смиљан, Смиљанине, покисну ти перје”, „С оне стране Мораве” и „У башчи ми ружа цвета, ја је не берем”. Да је песму „Смиљан, Смиљанине” познавао још од раније, потврђује један његов запис једногласне мелодије (без потписаног текста) из 1928. године. (За овај податак захвалност дугујемо г-дину Ђорђу Перићу).

Текст песме „Смиљан, Смиљанине” у представи *Комендијаша* пева се онако како га је Вујић забележио и како је наведен у књизи: Јоаким Вујић, *Шнајдерски калфа. Комедија. Превод и прерада с мађарског, штампа са рукописа* (Београд, Издање Музеја позоришне уметности,

1960, стр. 37). По Вујићевој замисли, песму у дуету певају Маца и Јелка. Мелодија песме преузета је из *Албума 200 српских народних песама* непознатог аутора (за виолину, Београд, Издање Књижнице Напредак, s. a. стр. 33). Ову популарну народну песму која је током 19. века певана широм јужно-словенског простора, бележе и Фрањо Кухач (*Južno-slovenske narodne popevke*, Zagreb, 1878, knjiga II, str. 233 i 234; 2 верзије – из Славоније и Хрватске) и Славољуб Лжичар (*Album hrvatskih napjeva*, Braunschweig, Henry Litoff's Verlag, str. 14). Сви наведени зборници чувају се у библиотеци Музиколошког института САНУ.

ЈАКОВ ИГЊАТОВИЋ

„АДАМ И БЕРБЕРИН ПРВИ ЛЈУДИ”

ВЕЛХ АЈН РАЈЗЕН, СТРАШНО ТО ЈЕ

Moderato

Велх ајн рај-зен, стра-шно то је! Скроз сам мо-кра, ду-ше ми!

Велх ајн штурм-винд раз-де р'о је мој - сви - ле - ни па - ра - пли!

Велх ајн рајзен, страшно то је!
 Скроз сам мокра, душе ми!
 Велх ајн штурмвинд раздер'о је
 мој свилени парापли!

Их ферзихре, није шала,
 скрјала сам скоро врат!
 Да сам тога прије знала,
 остала бих ин дер штат.

Место нобл, екипаже,
 дали су ми тарнице,
 Јел то вожња, свак нек каже,
 За гебилдет фрајлице?

Мајнер траје, то је стање,
 управ да полудиш ти!
 Најн, то красно путовање
 ин дер гренц фергес их ин!

Ведре, духовита песма „Велх ан рајзен...” преузета је из зборника *Шеснаест позоришних песама* (Архив Музиколошког института САНУ, Албум I, Ан 918), у коме је приређивач окупио најпопуларније музичке нумере извођене у српском театру романтичарског доба. Песма потиче из комада *Граничари или слава на Илијеву* Јосипа Фрајденрајха. Написана 1857, ова „позоришна игра у три раздела, с певањем” премијерно је изведена у београдском Народном позоришту 4. маја 1869. године. За ту представу музику је компоновао Драгутин Реш. Од 1871. године, многобројне представе популарних *Граничара* (В. Др Живојин Петровић, *Репертоар Народног позоришта у Београду 1868-1914*, Београд, Музеј позоришне уметности, 1993, стр. 67), приказиване су са музиком Даворина Јенка (1835-1914).

НЕМАМ МИРА НИ ПОКОЈА

Allegretto

Не - мам ми - ра ни по - ко - ја нит' у ср - цу ра - дост ко - ја

све за то - бом ту - гу - ју - ћи, да - њу, но - ћу ту - гу - ју - ћи.

Јер без те - бе ја не мо - гу жи - вет ве - руј виш - њем бо - гу.

Немам мира ни покоја,
 Нит у срцу радост која,
 Све за тобом тугујући,
 Дању, ноћу уздишући,
 Јер без тебе ја не могу
 Живит, веруј вишњем богу!

Стихове српске грађанске песме из прве половине 19. века, „Немам мира ни покоја”, наводи сам Јаков Игњатовић у тексту комада. По замисли писца, глумац у улози Глађеновића на сцени треба да „свира и пева”, дакле, да своје певање прати на неком инструменту. Доступни, прегледани зборници српских народних и грађанских песама не садрже стихове које Игњатовић наводи. Но, захваљујући љубазности господина Ђорђа Перића, великог znalца српске грађанске поезије и њених мелографских записа, дознали смо да се у збирци Игњата Брлића (Ignjat A. Brlić, *Uspomene na Stari Brod*, sv. V, potni deo, Djakovo, 1888.) налази мелодија (без потписаног текста) са насловом „Куд год ходим”; њу је Брлић заправо навео по једном нотном запису Јосифа Шлезингера из 1828. године, у коме је као наслов песме наведен први стих: „Немам мира ни покоја”. Реконструкција песме за извођење у *Комендијашашима* извршена је, дакле, потписивањем Игњатовићевог текста под мелодију из Брлићевог зборника.

ПРСТЕН

Allegro ma non troppo

pf Си-ноћ сам пред ве-чер шпан - ци - ра - о, л'је-не сам ђе - вој - ке

пр - стен на - шао: *mf* о - на га је из - гу - би - ла,

f за - то ме је дра - го - вољ - но по - љу - би - ла. *ritenuto*

Си-ноћ сам пред вечер шпацаирао,
 Лепоте девојке прстен нашао:
 Она га је, – изгубила –
 За то ме је чувствително пољубила.

Тај прстен био је љубезника,
 На њему стајало име: Милка,
 Ох, како то, име слатко!
 Цело тело мени моје укрепило.

Одем јој говорит из далека
 Сладшчајша фрајлице душо Милка,
 Ја се молим у будушче,
 С допуштењем да смем свагда к вама доћи.

Тај ответ био је драге воље,
 Дођите трећи дан биће боље,
 Док је она љубезника,
 С лепим речима политично отправила.

Заљубљен отиђем мојој кући,
 И легнем спавати незнајући,
 Како ћу ја, сва три јутра,
 За три дана љубезницу не видети.

Прво издање „шаљиве игру у четири радње” *Адам и берберин први људи* Јакова Игњатовића (1824-1888) објавила је Српска књижара Браће М. Поповића у Новом Саду 1881. године. Српски бербери су у комаду Јаше Игњатовића представљени као музички веома обдарени људи: вешти су у свирању на гитари, тамбурици, лепо певају, чак „компо-нују” нове песме. Штавише, у једној реплици, очигледно алудирајући на јунака чувене опере Ђоакина Росинија, Игњатовић каже: „Шта ви бербери из Толеда и Севиље, и ви сви шпански бербери, шта сте ви према српском берберу?!” Судаћи по контексту радње која окружује песму „Прстен”, писац је песму публици представио као новонастали „терцет”, спеван на лицу места, у самој берберници. Стихове песме овде наводимо на основу првог издања Игњатовићевог комада (стр. 46). Занимљиво је да је у тексту исказана жеља писца да се та песма „рашири”, да постане популарна. Мада се не може са сигурношћу тврдити да ли је ова мелодија валцерских одлика била оригинално компонована за Игњатовићев комад или је преузета из народа, за припрему представе *Комендијаши* било је драгоцено да је један њен запис са текстуалном варијантом сачуван до данас, и то у збирци *Фрање Кухача Јужно-словјенске народне поповевке* из 1878. године (I свеска, песма бр. 182, стр. 145-146).

БЕРБЕРИ СУ ПРВИ ЉУДИ

Allegro

f Бер - бе - ри су пр - ви љу - ди, то је ста - ра ствар
 то не мо - же сва - ко би - ти, за то тре - ба дар
 то не мо - же сва - ко би - ти, за то тре - ба дар.

Бербери су први људи,
 То је стара ствар,
 То не може свако бити,
 За то треба дар.

Министар је моћан, силан,
 Шалити се није,
 Берберин га за нос вуче,
 То јест кад га брије.

Залуд глумац и глумица
 Улогу штудира,
 Не може је представљати,
 Док се не фризира.

Зато вам и опет кажем
 Није мала ствар,
 Брица не мож свако бити,
 Зато треба дар.

Песму „Бербери су први људи”, ведри музички епилог Игњатовићеве комедије, објавио је у једноставној обради за клавир (са потписаним текстом прве строфе) Славољуб Лжичар у *Албуму српских песама (100 српских народних песама)* (Collection Litoff, London, Boston, Paris, s.a., стр. 51). Албум се чува у Архиву Музиколошког института (сигн. Ап 404). (NB. У првом издању Игњатовићевог комада штампане су само прве две строфе текста који овде наводимо.)

МИЛОВАН ГЛИШИЋ „ПОДВАЛА”

ТРИ ДЕВОЈКЕ ЗБОР ЗБОРИЛЕ (ТРИ СУ СЕЈЕ ЗБОР ЗБОРИЛЕ)

Три де - вој - ке збор збо - ри - ле, на ве - дрој
ти - јој но - ћи, на јас - ној ме - се - чи - ни.
Ка - мен мос - те, не ни - хај се, не да - ју
мс - не, дра - ги, за те - - - бс.

Три су сеје збор збориле:
шта би која најволела.

(Припев)

На ведрој, тихој ноћи,
на јасној месечини.

Камен мосте, не њихај се!
Драго моје, не надај се:
не даду, леле, мене за тебе!

Најстарија говорила:
„Ја бих благо најволела.”

(Припев)

Средња сеја говорила:
„Ја бих руво најволела.”

(Припев)

Најмлађа је говорила:
„Ја бих драго најволела.”
На ведрој, тихој ноћи,
на јасној месечини.

Камен мосте, не њихај се!
Драго моје, надај ми се:
дадоше, море, мене за тебе!

Подвала, комад са певањем Милована Глишића, премијерно је приказан у Народном позоришту у Београду 23. априла 1883. године. Музику за београдску премијеру припремио је капелник Даворин Јенко (1835-1914). Јенкова оригинална партитура, на жалост, није сачувана. На основу штампаног драмског текста, као и на основу плаката за премијеру, може се закључити да је у представама на београдској сцени извођено најмање пет музичких нумера. Међу њима су Јенкове оригиналне композиције „Желио сам сваки дан” и „Слатко је винце...”, као и популарне народне песме „Три су сеје збор збориле: и „Милкино око плаветно”.

Реконструкција музичких нумера из *Подвале* учињена је за представу *Комендијаша* на основу више извора. Посебно занимљив и драгоцен извор био је штампани превод Глишићевог комада на немачки језик, где је објављено и 8 кратких музичких нумера (инструменталних и вокалних) у клавирском изводу. Као аутор музичких нумера у овом издању наводи се Владимир Ђорђевић. (Упор. Ein Geniestreich. *Volkstück in fünf Aufzügen oder Bildern von Milovan Gj. Glišić*. Deutsch von Dr. Friedrich S. Krauss. *Mit echten serbischen Sang und ziguenerischen Spileweisen von Vladimir R. Gjorgjević*, Leipzig, 1903) Иако је потписани текст певаних нумера (напеви су једногласни, записани у форми соло-песме са клавирском пратњом) такође штампан у немачком преводу, поређењем са оригиналом Глишићевог текста на српском језику, било је релативно лако извршити драматуршко позиционирање и реконструкцију свих напева.

У представи *Комендијаша*, народна песма „Три су сеје (девојке) збор збориле”, изводи се према мелодијском запису у зборнику Зориславе Васиљевић, *Српско музичко благо. Цветник српских народних песама* (Београд, Просвета, 1996, стр. 136-137). Коментар у збирци каже да се ради о „љубавној песми, старом варошком напеву из Ниша”. Песму је записао Миодраг Васиљевић 1946. године од Љубице Миливојевић (рукописна збирка ARH, Coll. II/210).

Посебно је занимљиво то што је исту песму „Три су сеје збор збориле” записао и обрадио у форми соло-песме и Стеван Стојановић-Мокрањац (1856-1914). Једини примерак Мокрањчевог записа овог напева (у препису нотографа Стевана Клокића) чува се у Архиву Музиколошког института САНУ (Стеван Ст. Мокрањац, *Српске народне песме*, I смеша, сигн. Ап 512). С обзиром на то да је Мокрањац напев забележио 1884. године и обрадио га у форми соло-песме, врло је вероватно да је запис учињен по певању глумице Марије Цветићке (мецосопран), која је имала главну женску ролу у Глишићевој *Подвали*. (Упор. Ђорђе Перић, *Милован Глишић у музичком опусу Стевана Мокрањца*, Колубара. Велики народни календар за преступну 2000, Ваљево, 2000, 171-182)

СЛАТКО ЈЕ ВИНЦЕ ШТО ТУГУ ГАСИ

Allegretto

mf Сла - тко је вин - це што ту - гу га - си
 ал је сла - ђе зла - то мо - је, што ми жи - вот кра - си,
 пи - лен - це ма - ми - но, гу - гу - лен - це та - ти - но,
 еј ђи-ди бе - ла ру-ме - на, еј ђи-ди тан - ка ви-со - ка.

Слатко је винце што тугу гаси,
 ал' је слађе злато моје,
 што ми живот краси.

Пиј ми се, винце,
 док си ми рујно!
 Љуби ми се, чедо моје,
 док си ми младо!
 Пиленце малено,
 гугуленце татино!
 Хеј, ђиди, бела, румена!
 Хеј, ђиди, танка, висока!

Хеј, душо, лане, погледај на ме,
 па да пијем и певам до зоре саме.

Пиј ми се, винце,
 док си ми рујно!
 Љуби ми се, чедо моје,
 док си ми младо!
 Пиленце малено,
 гугуленце татино!
 Хеј, ђиди, бела, румена!
 Хеј, ђиди, танка, висока!

Текст песме „Слатко је винце” што тугу гаси није народни, те се претпоставља да је ауторство Глишићево, а да је мелодију оригинално комповао Јенко. Делећи судбину многих других, изворно позоришних песама, и ова песма је, захваљујући популарности Глишићевог комада, и сама постала позната, „сишла са сцене” и била певана као „народна”. По певању народних певача забележили су је Владимир Ђорђевић и Исидор Бајић. (Упор. Ђорђе Перић, Милован Глишић у музичком опусу Стевана Мокрањца...). У представи Комендијаши, песма се, пак, изводи према запису мелодије у Албуму 200 српских народних песама непознатог аутора (за виолину, Београд, Издање Књижнице Напредак, s. a., стр. 33). Албум се чува у Музиколошком институту САНУ.

МИЛКА

Ја по-ђох снуж - ден крај до - ла, И ста -дох ма - ло крај ко - ла

Ал у ко - лу Мил - ка ска - ку ће, Из о - ка јој љу - бав ша - пу - ће.

Ја пођем снужден крај дола,
И станем близу крај кола,
ал у колу Милка скакуће,
из ока јој љубав шапуће.

Милкино око плаветно,
намигну на ме паметно;
одмах моје срце осети
да ће мене Милка волети!

Милкина кућа на крају,
около куће пси лају,
Ја велим, нека их – нек лају,
Они моју Милку чувају!

Милкина мати љутита,
Милкина браћа срдита,
А ја велим: нек су љутити,
Ја ћу опет Милку љубити.

Поред песме „Три су сеје збор збориле”, Глишић је у комад *Подвала* драматуршки спретно интерполирао још једне народну песму. Непосредни повод за избор песме „Милка”, свакако је било име једног од главних женских ликова у комаду. Песма Милка била је већ у Глишићево време широко распорострањена и певана у свим крајевима срп-

ства. Остала је популарна све до данашњих дана. У више текстуалних (нотира се и по првом стиху „Ја прођох – или пођох – снужден крај дола”) и мелодијских варијанти забележили су је многи мелографи: Фрањо Кухач (*Južno-slovjenske narodne popievke*, књ. II, Zagreb, 1879, 105-107), Лудвиг Куба (*Slovenstvo ve vscech zpeveci*, sv. 3, Pesme Hrvatske, Prag, 1892.), Исидор Бајић (*Записи народних песама*, I-XX, рукопис, Музиколошки институт САНУ), Петар Крстић (*Српске народне песме*, Рукописна збирка Музиколошког института бр. 4192), Љубомир Бошњакковић (*Песме из Војводине*, сплет I), анонимни записивач (*Десет српских варошких песама*, Нови Сад, 1903), Тихомир Вујичић, (*Muzičke tradicije Južnih Slovena u Mađarskoj*, Budimpešta, 1978, 325) и други (Јован Фрајт, Михајловић Петар...)

Глишићев текст *Подвале* предвиђа певање само друге и треће строфе песме. Мелодија песме „Милка”, најближа новијој варијанти коју певају глумци у *Комендијашима*, наведена је према зборнику Тихомира Вујичића.

ЈАНКО ВЕСЕЛИНОВИЋ – ДРАГОМИР БРЗАК „ЋИДО”

ОСУ СЕ НЕБО ЗВЕЗДАМА

Andante

О - су се не - бо звез - да - ма

о - су се не - бо звез - да - ма.

mf Ср - ми, ђе - ни, гра - ни, ма - ни, чез - нем,

ве - нем. Ој ој -

f са - ги га - не дра - га - не.

Осу се небо звездама.
Срми ђени, грани, мани,
чезнем венем!
Ој, ој,
Сагигане драгане.

И равно поље овцама.
Срми ђени, грани, мани,
чезнем венем!
Ој, ој,
Сагигане драгане.

Звездама, нема Данице.
Срми ђени, грани, мани,
чезнем венем!
Ој, ој,
Сагигане драгане.

УРОДИЛЕ ЖУТЕ КРУШКЕ

Andantino

mf Уро - ди - ле жу - те круш - ке, вер ме - ни ме - ни, вер ме - ни

p те - би вер ме - ни ја - ње, та - мо мо - је дра - го

не ло - ми са - на, не гу - би да - на! *f* Не

да ме - не мо - ја ми - ла на - - - на, *f* не

да ме - не *p* за го - ди - ну да - - - на!

Уродиле жуте крушке,
 Вер мени мени,
 вер мени теби,
 вер мени јање,
 тамо моје драго,
 не ломи сана,
 не губи дана!
 Не да мене моја мила нана,
 не да мене за годину дана!

Ко ће крушке побирати?
 Вер мени мени,
 вер мени теби,
 вер мени јање,
 тамо моје драго,
 не ломи сана,
 не губи дана!
 Не да мене моја мила нана,
 не да мене за годину дана!

Побираће, лудо младо.

Вер мени мени,
 вер мени теби,
 вер мени јање,
 тамо моје драго,
 не ломи сана,
 не губи дана!
 Не да мене моја мила нана,
 не да мене за годину дана!

МИЛИЋ ИДЕ СТРАНЧИЦОМ

Allegro

mf Ми - лић и - де стран - чи - цом, *p* дан - гу - бо

мо - ја, жа - - - ло - сти мо - ја, дан - -

гу - бо мо - ја жа - - - ло - сти мо - ја.

Милић иде странчицом,
Дангубо моја,
жалости моја.

И зеленом јабуком,
Дангубо моја,
жалости моја.

Петра иде странчицом,
Дангубо моја,
жалости моја.

На стази се сустигли,
Дангубо моја,
жалости моја.

Играли се јаглуком,
Дангубо моја,
жалости моја.

Ал се нису свадиле,
Дангубо моја,
жалости моја.

Већ су се пољубили!
Дангубо моја,
жалости моја.

ГДЕ ЋЕШ БИТИ, МАЛА КЕЈО

Moderato

p Где ћеш би - тя, ма - ла Ке - јо, да до ве - че
до - ђем, хајд' по - ла, хајд' по - ла -
ко, хајд' ла - га, хајд' ла - га - - - но!

Где ћеш бити, мала Кејо,
Да до вече дођем?
Ја ћу бити у ђул-башти,
Босиљак сијати.
Босиљак ће мирисати,
По мирису дођи.
Ил ћу бити у вајату,
Дукате низати.
Дукати ће звекетати,
По звекету дођи.

Мелодија и текст песме „Где ћеш бити, мала Кејо”, наведени су према *Народној певанци* Владимира Р. Ђорђевића (Београд, 1926).

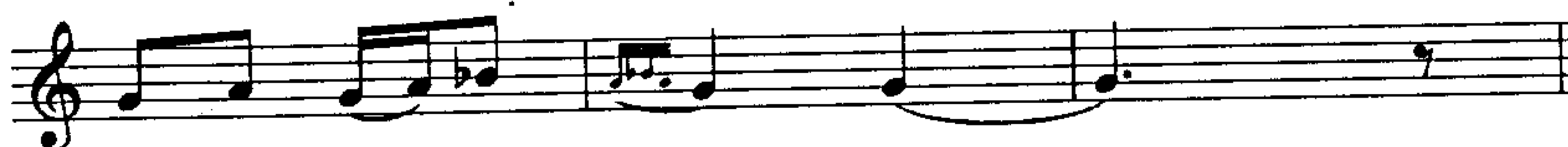
КИША ИДЕ, ТРАГОВИ СЕ ЗНАДУ

Ки - ша па - да тра - го ви се зна - ју,

тра - го - ви се зна - ју, ки - ша па - да

тра - го - ви се зна - ју.

Киша иде, трагови се знаду,
 Мом јарану на прело не даду!
 Мој јаране, боле ли те ране?
 Да не боле, не б' се ране звале!
 Јесам ли ти казала, јаране:
 Не ашикуј не вежи севдаха,
 Од севдаха горег јада нејма,
 Ни болести од ашиковања.
 На жалост ће и комшија – доћи;
 Ал' за јаде нико и не знаде,
 Осим бола и срдашца мога!...

Запис песме наведен је према зборнику Љубинка Миљковића: *Мачва. Рукописни зборник*, Шабац, 1985, песма бр. 176, стр. 116 (по певању Варијане Гаврић).

СИНЦИРИЋИ ЗВЕЧЕ

Allegretto

Син - ци - ри - ћи зве - че та - ва - ла зве - че
та би - ла, зве - че зве - че ва - ла зве - че би - ла
зве - че ја а, а, ју, ју, их, их, ју, ју!

Синцирићи зече,
Тавала, зече,
табила, зече.
Зече вала, зече била,
зече ја, а, а,
ју, ју, их, их, ју, ју!

А ја Анђу нећу,
Тавала, нећу,
Табила, нећу.
Нећу вала, нећу била,
Нећу ја, а, а,
ју, ју, их, их, ју, ју!

Мени Анђу дају,
Тавала, дају,
табила, дају.
Дају вала, дају била,
дају ја, а, а,
ју, ју, их, их, ју, ју!

Већ ја Петру оћу,
Тавала, оћу,
Табила, оћу!
Оћу вала, оћу била,
Оћу ја, а, а,
ју, ју, их, их, ју, ју!

УРОДИЛЕ ЈАГОДАЛЕ...

Andantino

mf У - ро - ди - ле ја - го - да - ле, *p* ма - ни, ма - ни ма - ни!

ма-ни, ја-ни, да-ни, *f* си - ћа - ни ђер - да - ни по гр-лу су па - ли,

p Ду - ка - ти - ћи ма - ли по че - лу су па - ли!

meno mosso *f* љу - бим ти о - ко Јо - ко; *p* де - вој - ко! ———

Уродиле јагодале,
 мани, мани, мани!
 Мани, јани, дани,
 сићани ђердани
 по грлу су пали.
 Дукатићи мали
 по челу су пали!
 Љубим ти око,
 Јоко, девојко!

Јагодале опадале,
 мани, мани, мани!
 Мани, јани, дани,
 сићани ђердани
 по грлу су пали.
 Дукатићи мали
 по челу су пали!
 Љубим ти око,
 Јоко, девојко!

КО ТИ КУПИ СРМА ЈЕЛЕК

Allegro

mf Ко ти ку-пи ср-ма је-лек? А - лај бе - ла Сул-ти-ја ни
p њи - лим ве - зи бе - ла а - лај! *f* Ба - њу ка - њу,
p ој! ки-њу, ки-ти ој и ју јој, *ff* ђер-дан мој! бла-го њој!

Ко ти купи срма јелек?
 Алај бела!
 Султијани њилим вези,
 бела, алај!
 Бању, кању,
 Ој! Кињу, кити, ој!
 Ију јој, ђердан мој!
 Благо њој!

Купи ми га лудо младо,
 Алај бела!
 Султијани њилим вези,
 бела, алај!
 Бању, кању,
 Ој! Кињу, кити, ој!
 Ију јој, ђердан мој!
 Благо њој!

Ко ти купи кондурице?
 Алај бела!
 Султијани њилим вези,
 бела, алај!
 Бању, кању,
 Ој! Кињу, кити, ој!
 Ију јој, ђердан мој!
 Благо њој!

Купи ми их лудо младо,
 Алај бела!
 Султијани њилим вези,
 бела, алај!
 Бању, кању,
 Ој! Кињу, кити, ој!
 Ију јој, ђердан мој!
 Благо њој!

Ђидо, слика из сеоског живота у пет чинова, с певањем Јанка Веселиновића, у драматизацији Драгомира Брзака и са музиком Даворина Јенка заузима, уз *Коштану* Боре Станковића, једно од најважнијих места у историји нашег националног комада са музиком. Богато прожет песмама, солистичким и хорским нумерама, комад је премијерно приказан 9. јуна 1892. године на сцени Народног позоришта у Београду. Највеће заслуге за велики успех комада тада су, а и касније (пошто су године и деценије пролазиле, а *Ђидо* није губио на популарности!), приписиване композитору Даворину Јенку и његовој вештој стилизацији до тада непознатих народних песама из Мачве.

Не може се са сигурношћу утврдити да ли су девет песама, колико их је Јенко обрадио, биле изворне или их је испевао сам Јанко Веселиновић. (Упор. Ђорђе Перић, *Позоришне песме у записима српских мелографа 19. века у: Српска музичка сцена, зборник радова, Београд, Музиколошки институт САНУ, 1995, 142-155*). По својим музичким одликама, напеви су, у сваком случају, архаични и крајем 19. века ниједан није био познат у београдској средини, као што нису били забележени ни у дотадашњим збиркама (В. Ана Матовић, *Утицај српског позоришта на очување и преношење народних мелодија у: Српска музичка сцена, зборник радова, Београд, Музиколошки институт САНУ, 1995, 155-166*).

Још једна околност занимљива је у вези са историјатом музике за *Ђиду*. Првобитна замисао аутора *Ђиде* била је да музику за премијеру обради Стеван Стојановић Мокрањац (1856-1914), који је већ у то време жњео успехе као диригент Београдског певачког друштва и постао чувен као композитор *Руковети* (до премијере *Ђиде* Мокрањац је довршио и извео својих првих шест *Руковети*). Скоро годину дана чекало се да Мокрањац, непревазиђени мајстор у обради фолклора, доврши позоришну музику (његово главно подручје рада ипак је била хорска музика!), да би, најзад, задатак опет био враћен Даворину Јенку. А он се, вршећи дужност капелника Народног позоришта још од 1871. године, већ био „прекалио” као аутор музике за позоришне комаде и имао велико искуство у раду са позоришним ансамблом.

Родом Словенац, Даворин Јенко је у историју српске музике ушао не само као аутор музике за преко 90 позоришних комада (*Девојачка клетва, Потера, оперете Прибислав и Божана, Врачара*), већ и као аутор српске химне, „Боже правде”, коју је компоновао за комад *Маркова сабља* Јована Ђорђевића, приказан 12. августа 1872. године, у част пунолетства и ступања на престо краља Милана.

У време рада на *Ђиду*, Јенко је био у зрелим стваралачким годинама, али се, што је можда било и пресудно за будући успех песама из *Ђиде*, током дугог боравка у Србији, већ био сродно са српским

фолклором и кроз делатност својих савременика – Јосифа Маринковића и Стевана Мокрањца – упознао добро токове уметничке обраде народних мелодија.

Популарност песама из *Ђида* надмашила је сва друга Јенкова дела. Све до половине 20. века није било ниједне позоришне трупе нити хора у већини српских вароши који нису изводили Јенкове песме. По речима Петра Крстића (1877-1957), Јенковог наследника на месту капелника Народног позоришта, „песме су прешле границу Србије, певане су у Војводини, Македонији, Босни и Херцеговини, а наши Цигани су их носили даље...” (Петар Крстић, *Даворин Јенко – рукописна биографија*, Архив Музиколошког института САНУ, МI VII, Ап 379, стр. 138)

У Јенковој стилизацији, песме из *Ђида* постале су, тако, у потпуности народне. Године 1922, приликом обнове *Ђида* у београдском Народном позоришту, Станислав Бинички је урадио нову хармонизацију и инструментацију Јенкових песама. За ту поставку придодао је и две нове, изворне народне песме: „Киша пада, трагови се знаду...” и „Где ћеш бити, лепа Кејо”. Позоришна и стручна критика сложиле су се да Бинички није досегао свежину, лакоћу и оригиналност Јенкове обраде. Инспириран шармом, певљивошћу и успехом Јенкове музике за *Ђида*, истим песмама се обратио и Петар Коњовић (1883-1970) када је 1952. године компоновао оперу *Селјаци*.

Јенкове мелодије надживеле су и ово дело. Са представом *Комендијаши*, песме из *Ђида* доживљавају свој нови живот на почетку 21. века.

Као основ певању у *Комендијашима*, као и нотним и тектуалним записима у овој песмарици, послужила је партитура: *Песме из комада „Ђидо”*. За клавир сложио Даворин Јенко, Издање Краљ. српске дворске књижаре Марка М. Марковића, Београд, Stich und Druck von Eigeimann & Mühlberg in Leizig, s. a. Ноте се чувају у Архиву Музиколошког института САНУ, sign. Ап 930.

МЕЂУИГРЕ

СКОЧ' КОЛО

Vivace

Скоч' ко - ло да ско - чя - мо скоч' ко - ло

да ско - чя - мо *f* све до пу - та пра - во - ви - та.

Скоч' коло да скочимо,
 Скоч' коло да скочимо
 Све до пута правовита.

Кој' може да не може,
 Ми други да можемо.
 Све до реке обланове.

Мелодију ове народне песме, заправо песме која се пева уз игру у колу, наводимо према запису непознатог аутора у *Албуму 200 српских народних песама* (за виолину, Београд, Издање Књижнице Напредак, s. a. стр. 33). Албум се чува у Музиколошком институту САНУ.

На бази ове мелодије, која се попут лајт-мотива протеже кроз целу представу *Комендијаша*, настала је инструментална матрица која се користи приликом промене сцена, у међучиновима. На тај начин, стилизована народна песма у новом, електронском руху, не само да врши пуну драматуршку функцију музичког интерлудијума, већ и као препознатљив и изразит мотив успешно обједињава колажно драмско ткиво *Комендијаша*.

ЕПИЛОГ

Мануил (Михаил) Козачински, *Траедокомедија*
НАША НАЈСТАРИЈА ПОЗНАТА ПОЗОРИШНА ПЕСМА

ТИ, СОЗДАВИЈ, ОКОМ...

Adagio con molto espressione

Музички нотни запис са српским текстом. Напомена: *Adagio con molto espressione*. Динамички напомене: *mf* и *f*. Текст: Ти соз - да - виј о - ком, при - зри на мя Бо - же, не у - та - ит бо ся од те - бе нич - то - - жс.

Ти, Создавиј, оком призри на мја Боже!
Не утајит бо сја от тебе ничто же!
Каја печал мја постигла,
туга и скорб необикла,
что не имам сина
мојего једина!

Убила бо јего завистлива рука!
Ју же ожидајет бесконечна мука!
Ненаситниј Вукашине,
плотојадниј ношчениј вране,
убил јеси сина
мојего једина!

Ја бједнаја мати, в дому пребивала;
что сја станет с сином, о том не вједала.
Вукашине, горделиве,
чести Царства завистливе,
убил јеси сина
мојего једина!

Ја, бједнаја мати, что имам дјејати,
когда сина мојего не буду видати!?
Вукашине хитриј страже,
Царства всего главниј враже,

убил јеси сина
мојего једина!

Плач'те сја, со мноју, матери и вдови,
увидјевши козни Књаза неистови!

Вукашина мучитеља,
Царства всего губитеља!
Убил бо јест сина
мојего једина!

Тужбалица мајке цара Уроша – „Ти, Создавиј, оком...” – потиче из *Траедокомедије* украјинског писца Мануила (Михаила) Козачинског (1699-1755). *Траедокомедију*, најранији познати пример националне барокне школске драме, извели су ученици Славјано-латинске школе у Сремским Карловцима 1734. или 1736. године. (О години извођења *Траедокомедије* упор. *Ауторизоване дискусије учесника Скупа о Мануилу Козачинском и његовој „Траедокомедији”*, Свеске Матице српске, 3, Нови Сад, 1986, стр. 7-43) По изворној замисли Козачинског, тужбалицу „Ти создавиј...” пева мати над телом свог мртвог сина, последњег српског цара Уроша Петог (крај шестог чина). Мелодију са текстом „Ти, Создавиј, оком...” први је забележио Корнелије Станковић и објавио је као соло песму у другој књизи *Србских народних песама* (Беч, 1863. године). Исти напев послужио му је и као тема за клавирске варијације. У партитури соло-песме Корнелије је напоменуо: „Г. владика шабачки Гаврило певао ми је мелодију ове песме, како је он још у детињству од своје мајке слушао.” Без обзира на то што се за Корнелијев мелографски запис не може са сигурношћу тврдити да је идентичан мелодији која је певана у *Траедокомедији* 1744/6. године (постоје, наиме, одступања и од оригиналног текста строфа!), сама чињеница да је песма остала да живи у усменом предању више од стотину година након премијере представља драгоценост сведочанство о одјеку наше прве школске позоришне представе у Сремским Карловцима.

Да је Корнелије записао и обрадио мелодију Тужбалице из *Траедокомедије* Козачинског први је утврдио Ђорђе Перић у раду: *Уметнички текстови народних песама Корнелија Станковића у: Корнелије Станковић и његово доба*, Научни скупови САНУ, књ. XXIV, Одељење ликовне имузичке уметности, књ. 1, Београд, 1985, стр. 187-204. О музици у *Траедокомедији* писале су опширније Даница Петровић (*Српска музика и руско-српске културне везе у XVIII веку у: Југословенске земље и Русија у XVIII веку*, Научни скупови САНУ, књ. XII, Одељење историјских наука, књ. 8, Београд, 1986, стр. 303-319) и Катарина Томашевић (*Значај Велике сеобе за развој музике у српским позоришним облицима XIII века у: Сентандрејски зборник*, 3, Београд, САНУ, 1997, 191-201. и *Музика у позоришном животу Срба у XVIII веку*, магистарски рад, рукопис код аутора).

РАСЛО МИ ЈЕ БАДЕМ ДРВО

Adagio К. Станковић

p con sentimento
 Ра - сло нам је ба - дем др - во
 тан - ко ви - со - ко, тан - ко ви - со - ко.

Расло ми је бадем дрво
 Танко и високо;
 Под њим лежи хајдук Вељко
 С л'јепом дјевојком,
 Јастук им је десна рука
 Хајдук-Вељкова;
 Душек им је дјетелина
 Трава зелена;
 Јорган им је дјетелина
 Сладка бадема;
 Туд се дала танка стаза,
 Танка, танана,
 По њој шеће стара мајка
 Хајдук Вељкова,

Па бесједи свому сину
 Хајдуку Вељку:
 Устај, устај мили сине
 Веће зора је!
 Сестре су ти ураниле,
 Коња појиле,
 Браћа су ти уранила,
 Коња зобила.
 Устај, устај мили сине
 Пођи пред Турке,
 Те ти брани своју браћу,
 Да ти неплачу!

И данас позната и радо певана песма „Расло ми је бадем дрво”, припада циклусу српских народних песама о Хајдук Вељку, те се за правом може говорити о напеву старом готово две стотине година! У представи *Комендијаши* изводи се према запису Корнелија Станковића, објављеном у зборнику Фрање Кухача *Јужно-словенске народне песме* (III књига, Zagreb, 1880, br. 868, str. 66). Кухач наводи да је песму „удесио К. Станковић”, напомиње да је текст „из Дежелићеве песмарице”, као и то да су текст и мелодија објављени у Бечу, у Корнелијевој збирци *Србске народне песме*, посвећеној књазу Данилу.

ОЈ, ГОРО, ТИ ВИСОКА РАСТЕШ

Ој, горо, горо
ти висока растеш, ти висока растеш,
Ој, горо, горо

Да ли чуваш, горо
у себи хајдуке, у себи хајдуке,
да ли чуваш, горо

Ја их чувам, туго
Турци их одводе, турци их одводе,
ја их чувам туго
Турци их одводе, турци их одводе,
ја их чувам туго

Звучни запис песме „Ој, горо, ти висока растеш” чува се у Фоно-теци Радио-Београда.